

עין יצחק

פינת ההלכה של ערב שבת
מאת מרן הראשון לציון
הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א
בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' לך-לך תשע"ט | גליון מס' 106

כתיבה ועריכה: הרב יצחק קורלנסקי

הלימוד המקיף של מרן

*הדברים נאמרו בערב שבת קודש, פר' טו, ג' חשוון תשע"ט, יום הילולת מרן רבינו עובדיה יוסף זי"ע

'איזהו חכם? הלומד מכל אדם' | 'תשועה ברוב יועץ' | לימוד סוגיא משורשה, לעומקה ולרחבה | הכולל שהחזיק את מרן

לקושיות תלמידי, שע"י כך רווחא שמעתתא טפי (בבא מציעא פד ע"א), ולכן צריך תמיד לתור ולדרוש מכל הספרים הראשונים והאחרונים ואחרוני האחרונים, ככל אשר תשיג ידם, כדי לברר ההלכה למעשה.

'תשועה ברוב יועץ'

הגאון מליסא, בעל ה'חוות דעת' בהקדמתו ביאר הטעם שלא לבד שהתלמיד חכם צריך לגדול ממנו, אלא אף לקטן ממנו, כמאמרם: 'ומתלמידי יותר מכולם', כי כשם שבראיה החושית, אם ישוטט האדם במבט עיניו לרחוק, יכשל בנקל במה שלפניו, כן הוא גם בראיה השכלית, כשמשוטט במבט שכלו למרחוק, יא נכשל בנקל במה שלפניו, ולכן צריך הוא לתלמיד ששכלו קטן ואין שכלו משוטט למרחוק ומרגיש במה שלפניו, ועוד כי מחמת צמצום שכלו להסביר לתלמיד, יראה גם הוא עצמו במה שלפניו, ויראה ויבין יותר.

ובאמת השיטה הזו, לפתוח את ספרי הפוסקים, לראות מה אמר רבי עקיבא אייגר, מה כתב החתם סופר, מה אמר הפתח הדביר, יפה ללב, נהר שלום, היא שיטה נכונה והיא הדרך שיבור לו האדם לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וכמבואר בפרקי אבות (פ"ו מ"ה) שמהארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, הם בדקדוק חברים ובפולחן התלמידים. ובשו"ת בית דוד - לפני כמאתיים וחמישים שנה - (ח"מ ס"ס צ"א) כתב ששמע מפי מהר"י קובו זצ"ל, שקבלה בידינו שבמקום שמהר"ש חולק על מהר"א ד' בוטון, יש לדון כמהר"ש. ראשית, כי הוא בתראה טפי, ושנית, שקבלה בידינו שמהר"ש היה עושה פסקיו בפולחן החברים והתלמידים, כדי שיצא הדין מלובן ומבורר. והיינו שכאשר הולכים ומתייעצים עם אחרים, עם התלמידים, פותחים ספרים, 'תשועה ברוב יועץ', ההלכה יוצאת יותר מבוררת.

מרן זצ"ל, ידוע כמי שהיה בקי גדול בכל ספרי הפוסקים, ש"ס בבלי וירושלמי, כל ספרי הראשונים והאחרונים. אינני זוכר שהיה פעם איזה דבר שאמרנו לו מאחד מהראשונים או האחרונים שלא ידע מדבריו. הכל היה פרוס לפניו. והוא קיים בעצמו 'ותשועה ברוב יועץ'. אפילו מחברים של זמננו, שהיו צעירים, היה מעיין בהם, פעמים מקבל דבריהם, פעמים דוחה דבריהם, פעמים מוסיף סברא נוספת.

בהיות והיום, הוא יום השנה של מרן האבא זצ"ל, נאמר כמה דברים לדמותו ודרך לימודו ההלכתי.

'איזהו חכם? הלומד מכל אדם'

ראשית יש לדעת, שכל מי שרוצה לזכות לכיון לאמיתתה של תורה, לא יסמוך על חכמתו הגדולה וידיעותיו בש"ס והבנתו ודקדוקו בדברי הראשונים, אלא צריך להיות זריז ונשכר לדפוק על ספרי רבותינו האחרונים ואחרוני האחרונים, אשר הם לנו לעיניים. ועל זה נאמר: 'ותשועה ברוב יועץ' (משלי כד, ו), כי לפעמים, במחשבה ראשונה נראה שההלכה והסברא כך, אולם לאחר העיון, אותה סברא ואותה ראייה נדחית, וההלכה אינה כמו שחשב בתחילה. והדבר בודק ומנוסה לכל מי שמרבה לעיין בספרי האחרונים, שכך היא הדרך.

הגאון רבי חיים פלאג"י בספרו כל החיים (כללי הפוסקים, מערכת ד אות ו) הביא בשם סבו הגאון החקרי לב (ח"מ ח"א עמ' פז) שכתב אזהרה לפוסק דין בזמן הזה, שיחפש בספרי האחרונים ורק אחר כך יפסוק בדין מזה. והוסיף וכתב: וריב לי על חדשים מקרוב באו, שאינם טורחים להביא מספרי אחרונים, כי לפי גדולתם דימו בנפשם דהוי כזקן ואינו לפי כבודו להזכיר ספרי אחרונים, ולא טוב עושים, כי אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, ניתן בסיני. וכשאני לעצמי, דרכי להביא אפילו מבני ותלמידי, כי 'איזהו חכם? הלומד מכל אדם' (אבות פ"ד מ"א), ומכל שכן בספרים שיצאו לאור עולם, דאין מדרש בלא חידוש.

הגאון רבינו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים (ח"א בפתחת הספר) כתב שיש שאין דרכם לתור ולחפש בספרי האחרונים, אלא פונים דוקא לספרי הראשונים וכותבים מה שנראה להם לפי הכרעת דעתם וסברתם כאשר תשיג ידם, וכך פוסקים הלכה למעשה. אולם אחר אלף מחילות מכבוד תורתם, לא טוב עשו, כי זה כלל גדול בתורה, שאינה נקנית אלא בחבורה, ולכן נקראו החכמים 'בעלי אסופות' (הגיגה ג) ותמיד תמצא שהגדולים צריכים לקטנים, וכמו שאמר התנא (מכות ז): 'הרבה תורה למדתי מרבותי, ומחברי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולם', ולכן אפילו הוא רב מובהק וחכם גדול, למה לא יבקש לדעת מה שכתב הספר האחרון?! אולי הביא ראייה ממקום פלוני, אולי דחה את הראיה שהוא חשב. שמא ימצא שם דבר חדש, סברא חדשה. וכמו שמצינו לרבי יוחנן שהיה מצפה

לימוד סוגיא משורשה, לעומקה ולרחבה

אמנם השיטה הזו, שאדם בקי בכל מכמני התורה, זה דבר חשוב ומבורך, שמכך תצא ההלכה וההוראה ברורה יותר, אבל צריך לדעת שלא להתרגל ללמוד רק בספרי האחרונים ולדעת הדברים בשטחיות, חס ושלום. אין זו כוונתנו. אלא קודם כל צריך ללמוד צורתא דשמעתתא, ללמוד טוב את סוגיית הגמרא, עם התוספות, הרשב"א, הריטב"א והמאירי, ואחר כך ללמוד מה פסקו הרי"ף והרא"ש. להבין טוב את דבריהם, לדקדק בדבריהם, אם הם שווים בדעתם או חלוקים. ללמוד את דברי הרמב"ם וכל נושאי כליו, הכסף משנה, לחם משנה, משנה למלך, לעיין בהם ואחר כך יגיע לדברי האחרונים, ולא יקפוץ מיד לאחרונים.

לפני כשלושים שנה, בליל שבת אחת למדנו עמו תשובה בספר שו"ת דברי חיים מצאנז, ואחר כך עברנו ללמוד עוד בענין שהוא תשובה בשו"ת חתם סופר. הלשון שם אינה קלה כל כך, ומרן היה קורא הכל במרוצה וכבר היה מפלפל בדבריהם ומעיר עליהם ממקום פלוני ומסברא פלונית. לא הספקנו לעקוב אחר דברי החתם סופר, וכבר היה מקשה ומתרגז. הכל במהירות גדולה מאד. לימים, כאשר חיבר את הספר 'טהרת הבית', ציין שם: "עייין בשו"ת דברי חיים ודו"ק", "עייין בשו"ת חתם סופר, ויש לפלפל בדבריו". אמנם הוא כתב כן בקיצור וברמזים, אבל אני ראיתי כמה פלפל וכמה הביא ראיות ודחיות, בכל דבר שבספרו הזכיר בקיצור, כמה נשא ונתן ופלפל בעל פה.

בצעירותו, כאשר היה מבקר אצל הראשון לציון הגאון רבי בן-ציון מאיר חי עוזיאל, היה מרצה לפניו דברי התוספות והרשב"א ושאר הראשונים, היה אומר לו הרב עוזיאל שלא יסתפק בדברי הראשונים בלבד, אלא יעיין הרבה בספרי השו"ת של הראשונים וגם של האחרונים. וכאשר היה מבקר אצל הג"ר שלמה יוסף זווין, שהיה מגאוני הדור, היה מרצה לפניו בספרי השו"ת, חתם סופר, נודע ביהודה, רבי עקיבא אייגר, עוררו שישים מעייניו בדברי התוספות והרשב"א, בדברי הראשונים. ואמר לי פעם מרן זצ"ל כי "ברוך ה' קיימתי בעצמי מזה ומזה אל תנח ידך". עיינתי גם בספרי הראשונים, לדקדק בדבריהם, וגם בספרי האחרונים ואחרוני האחרונים".

הכולל שהחזיק את מרן

פגשתי פעם את הג"ר יצחק רוזנטל, מח"ס כרם ציון. הוא סיפר לי שכאשר מרן זצ"ל חזר ממצרים, הוא היה בגיל 30 וגבאי פורת יוסף לא רצו לקבלו, ואמרו לו: 'פתחנו כאן ישיבה ולא מושב זקנים', ולמרן לא היתה ברירה וישב בבית ולמד וכתב. וכשהגיע זמן הגיוס, הוא חשש שמא יגייסו אותו. וסיפר הרב רוזנטל כי היה זה הוא שהציע לו לבא לכולל של הרב פראנק, ואז נתן לו דחיה מהצבא כדי שיוכל להמשיך בלימודיו. ואם לא הרב פראנק והרב רוזנטל, לא היה ממשיך ללמוד חס ושלום, היו מגייסים אותו והיה חבל. וברוך ה' הם החזיקוהו ולמד בכולל אצלם.

"מתי יבוא חכם עובדיה?"

הכולל ההוא של הרב פראנק, 'כרם ציון', היה כולל חשוב מאד. למדו שם הגאונים: רבי שמואל רוזובסקי, רבי שלמה זלמן

אויערבאך, רבי שלום שבדרון, רבי אברהם יעקב זלזניק, רבי בצלאל ז'ולטי, רבי חייקל מילצקי, ועוד גדולי עולם. כאשר היו האברכים מתווכחים ביניהם באיזה ענין, היו אומרים אחד לשני: "בא ניגש לחכם עובדיה, נשאל מה דעתו בענין". הוא היה שומע את הויכוח של שני הגאונים, היה אומר להם: 'הסברא של כבודו מובאת בספר פלוני, אך בספר פלוני העיר עליו', והביא להם מכאן ומכאן, איבעית אימא סברא, ואיבעית אימא קרא. והם היו מתפעלים. וכך מדי יום היו ממתנינים לו שיבוא ויפשוט כל ספיקותיהם.

הוא גם למד הרבה בחברותא עם הגאון רבי שמואל רוזובסקי. גם הוא אהב את דרך החשיבה של מרן, והיו להם ויכוחים רבים בהלכה. אמר לי פעם מרן זצ"ל, כי מכל ספרי הלומדות שלומדים בישיבות הקדושות, מוצא חן בעיני - יותר מכל - ספריו של הגר"ש רוזובסקי, שסברותיו סברות ישרות ונפלאות, מתקבלות על הדעת, בלי כל מיני דוחק, אלא הכל בשכל ישר ובצורה בהירה.

כאשר מרן ציין בספריו "וכן כתב...", הוא לא רק ראה את המסקנא. העידו בפנינו כמה תלמידי חכמים מבוגרים שהיה עובר על כל אותה תשובה, מהראשונים או מהאחרונים, ואז ציין "וכן כתב בתשובת הרשב"א, וכן כתב בתשובת הרא"ש" וכיו"ב, הדברים האלו.

'כי אַקח מוֹעֵד - אֲנִי מִיִּשְׂרָאֵל אֶשְׁפֹּט'

צריך ללמוד ממרן זצ"ל את דרך הלימוד הנכונה. קודם כל, להתמיד בלימוד, שהראש יהיה בלימוד, זה מה שיעניין כל אחד ואחד מאיתנו. עוד תורה ועוד תורה ועוד תורה. דבר שני, ללמוד בדרך הזו שלא להסתפק בסברות בלבד ולבנות מהלך רק מלעייין מעט בדברי הראשונים. כשפוסקים הלכה, כשכותבים ספר, זו לא סתם 'חבורה', אלא צריך לפתוח עוד ספרים, כמה שאפשר. אפילו שיקח עוד כמה ימים. מי אמר להזדרז לכתוב מאמר בשבוע אחד?! שיקח עוד שבועיים! ישנן תשובות ב'ביע אומר' שמרן זצ"ל אמר לי שהוא כתב תשובה אחת במשך חודשיים! היה יושב עליהם ימים כלילות. 'תשועה ברוב יועץ'.

ללמוד בדרך הזו לפסוק הלכות בדרך הנכונה. אם חפצים להגיע ל'כחא דהיתרא', (שהרבה אוהבים לשמוע, 'כחא דהיתרא עדיף'!...), זה רק על ידי שמעיין בהרבה ספרים ומעמיק בעוד סברות, אז יכול להגיע לאסוקי שמעעתא אליבא דהילכתא בכחא דהיתרא. כמובן שלא כל דבר אפשר להגיע ל'כחא דהיתרא'. אין אנחנו בעלים על התורה. התורה היא של הקב"ה, ואם אסור - צריך לאסור! אבל אם ישנם כמה סברות וצירופים, כדי להקל, על זה נאמר ש'כחא דהיתרא - עדיף'.

יהי רצון שזכותו של מרן זצוק"ל תעמוד לכל עם ישראל, תעמוד לכולנו, שנוכל לשבת על התורה ועל העבודה, 'שבת בבית ה' כל ימי חיי, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו'. אין לנו שיוור אלא התורה הקדושה. לברוח מכל המחלוקות, לברוח מכל העיסוקים והדברים האחרים. שהראש יהיה רק בתורה הקדושה, 'כי הם חיינו ואורך ימינו'. שנזכה בקרוב לתחיית המתים ולגאולה שלימה אמן ואמן.